

KAPITEL 2

OM AT SIGE JA TIL BYBOERNE

I min barndoms landsby havde vi børn tidligt fået indlært fordomme over for byboere. Særligt naturligvis ”de storsnude kjøvenhavner”. Jeg ved ikke, hvor vi fik dem fra, men det må jo have været fra tonefaldet hos de voksne, når de – selvfølgelig i et humoristisk had/kærlighedsforhold – omtalte disse fremmedartede byvæsener. Overalt i verden har jeg set en vis portion mindreværdsfølelse hos landboere, som der naturligvis skal kompenseres for hos de tungerappe. Selv nogle af mine venner i Amerikas sydstat, som har arbejdet sig op fra ”poor white trash” til ”selfmade millionaires”, bliver livet igennem ved med at have en indgroet angst for at komme til New York af frygt for at blive set på som ”rednecks” (bondekholde) – altså undertrykt af en indre følelse snarere end af newyorkernes reaktion på dem.

Men da jeg selv som treårig var tilflyttet fra storbyen og var på hyppige besøg hos stadens familiemedlemmer, bevarede jeg i lang tid en vis loyalitetsfølelse over for københavnere. Jeg husker blandt andet, hvordan jeg kunne føle mig såret over nedgørende bemærkninger om dem, for eksempel da vi skulle have den fattige københavnerpige Vera på ferieophold. Ligesom med de fleste racistiske bemærkninger, jeg siden har hørt om sorte, homoseksuelle, muslimer og så videre, var udsagnene ikke af ondartet karakter og blev sjældent rettet mod personen selv eller i dennes nærvær. Men når jeg hørte naboer sige: ”Hva’ har så en storsnuet kjøvenhavner da å gjør’ hiel herover?” inden Veras ankomst, blev også jeg let manipuleret ind i denne undertrykkende ”os og dem”-tænkning. For her er jeg mere interesseret i de omkostninger, det har for udøveren selv. Det sunde barns oplevelse af, at alle er lige meget værd, havde jo ikke

just frodige vækstbetingelser i den jantelovsundertrykte vestjyske sandjord, hvor man var lige så trænet i at hakke toppen af roerne som af ”de andre”. Tyskerne gik det værst ud over. Pengene måtte de gerne lægge hos os, men hvad lignede det dog at rode vores strande til med sandborge så store som deres tidligere bunkere?

På de obligatoriske udflugter med landsbyskolen ned til Dybbøls banker stod vi som den naturligste ting i verden og brølede ”dummen Deutschen” hen over sundet, som skilte os – samtidig med at vi aften efter aften lå på maven foran de storslåede tyske tv-shows i vores vestjyske hjem, hvor mange ikke længere gad se det danske ”møgtv”. Tysk tv var så fjernt og fremmed, at man ikke behøvede at forholde sig til det som andet end underholdning, mens den ”fine kjøvenhavnersnak” i fjernsynet gav én følelsen af, at man ikke selv tænkte, talte og formulerede sig lige så fint.

Det var i dette spændingsfelt, jeg begyndte at ændre mig som ”tosproget”. Det gjaldt jo om at tilpasse sig for ikke at blive kanøflet. Så hurtigere end Hans Egedes børn i Grønland lærte jeg lokalsproget – ikke bare lige så godt, men næsten bedre/værre end mine kammerater – med de begrænsninger, rollen som præstesøn gav mig for at benytte de værste af bærmens vendinger. I dette krydsfelt var der jo social kontrol overalt, så jeg lærte hurtigt mig selv en god portion selvkontrol i de voksnes utrygge nærhed – ikke ulig den, jeg oplever blandt mange indvandrerbørn i dag. Som tosprogede drenge følte vi os som medsamsvorne i forsvaret for den i disse år truede vestjyske identitet, og derfor blev dialekten en slags frihedens sprog i flugten fra hjemmets tyranni. I vores tveæggede modstandskamp gik vi konstant med den skrækjagende følelse af at blive opfattet som kollaboratører blandt vores kammerater, hvis vi i et utilgiveligt øjeblik skulle komme til at afsløre, at vi også kunne tale ”fint”.

For det meste fungerede det at holde de to verdener adskilt, men det gik helt galt, når jeg havde mine kammerater med hjemme, og de spiste med ved middagsbordet. Så følte jeg mig fuldstændig lammet og lukkede i som en østers. Jeg var skrækslagen for, at mine forældre skulle stille mig et spørgsmål, for da jeg kun kunne tale ”fint” til dem, svarede

jeg enten ikke eller gjorde det kun med tostavelssætninger som ”ik’ no’et”, der ikke kunne identificeres som hørende hjemme i hverken friheds- eller undertrykkersproget. Mine kammerater sad heldigvis lige så mundlamme i deres noget anderledes indlærte ærefrygt over for ”æ præst”, så dem behøvede jeg ikke at kommunikere med under disse pinlige seancer. De indledtes jo tilmed med en bordbøn eller bordsang, ”Ham takker alle vi med sang”, som ikke var noget, de var vant til fra deres egne hjem.

Min far var selvfølgelig klog nok til at vide, at alt dette var fremmed for dem, men han vidste også, at alt, hvad der blev sagt og gjort i præstegården, blev fortalt videre ude i sognet. Så det gjaldt om at holde på formerne, såsom at sidde med armene så tæt mod kroppen, ”at I kan holde en bog oppe”, som min farmor lærte os, og efter måltidet pænt at lægge servietterne tilbage i servietringen – igen noget, vores kammerater ikke havde. Min egen servietring, fik jeg altid at vide, havde tilhørt Søren Kierkegaard, og jeg havde lært at være stolt af den. Jeg har stadig servietringen her ved min side, men har glemt, hvad inskriptionen med de græske bogstaver ”lampda jota – Epsilon My Omikron Gamma” betyder. Men trods stoltheden sørgede jeg for aldrig at fortælle mine kammerater om det. De vidste jo endnu mindre end mig, hvem den ”kjøvenhavner” var. Lidt mindre ubekvem følte jeg mig over at tale ”fint” med vores tjenestepiger ved bordet, da de typisk kom fra fjernere gårde eller landsbyer end mine skolekammerater.

Værst var det i landsbyskolen i Slebsager under ”eksaminerne”, som man med et nyt ”kjøvenhavnerord” var begyndt at kalde de årlige overhøringer i april, hvor skoleåret sluttede derude, fordi børnene skulle hjælpe med på markerne om sommeren. Jeg klarede mig normalt fint nok i skolen, men da min far som præst altid skulle være med i den årlige afhøring af eleverne, klappede jeg igen i som en østers. Oplæsningen gik udmærket, da vi jo lærte at læse ”fint”, som var naturligt for mig, men lærerens spørgsmål skulle altid besvares på vestjysk. Så bagefter vankede der hyppigt kritik fra min far over, at jeg kun havde svaret med mumlende enstavelssætninger. ”Hvorfor mumler du altid?” husker jeg ham skuffet sige meget af min barndom.

Fra hans bedste ven, førstelæreren Teglgård, må han nu have vidst, at det ellers gik meget godt i skolen. Jeg og gårdmandsdatteren Birgit Nielsen var nok de bedste i klassen, der ganske vist også kun havde ni elever, hvoraf mange var belastet af hårdt børnearbejde i markerne efter skoletid. Men Birgits mor var landsbyens bibliotekar, så med dette urene trav af en boglig ballast var det jo ikke svært for os to at brillere mod de andre, der kom fra hjem uden bøger. I 1. klasse havde jeg og nogle af de andre drenge konkurreret om Birgits gunst ved at udføre frivillig roehakning på hendes fars marker. Jeg gik – sikkert fordi jeg var præstens søn – af med sejren, og vi kalder den dag i dag begge hinanden for ”min første kæreste”. Jo, det var stadigvæk uskyldens år, for allerede i slutningen af 1. klasse havde det ydre samfunds sexismefået så meget tag i os drenge, at jeg sent glemmer, hvor pinligt det var, da Birgit som den eneste pige uindbudt dukkede op til min syvårs fødselsdag i præstegårdshaven og gav mig en dolk i gave. Jeg har sikkert såret hendes følelser dybt med en eller anden afvisende bemærkning, for i de næste mange år var der kold luft mellem os og hård rivalisering om at være den bedste i klassen.

I 4. klasse udartede kappestriden sig til mit første Waterloo – bogstavelig oversat som ”vandlokum” – foran hele klassen. I geografi havde vi nemlig tit en konkurrence om verdens byer og floder foran et landkort uden navne. De andre i klassen blev hurtigt sat ud af spillet, men Birgit og jeg var lige gode til at udpege lærerens opråbte stednavne, og ingen af os ville opgive kampen. Den fortsatte derfor langt ind i frikvarteret, hvor jeg skulle have været ude at tisse. Men ikke tale om, at jeg ville opgive kampen, så trykket blev værre og værre, og pludselig eksploderede jeg, så alverdens floder samlede sig i en stor strøm fra katederet – til klassens umådelige latter. Som jeg husker det, vandt jeg dermed kampen mod Birgit, men tabte naturligvis i klassens øjne, som ikke havde meget tilovers for den slags boglig opblæsthed.

Jeg har svært ved i dag at vurdere, i hvor høj grad dette ansigtstab og nederlag var et korrigerende wakeupcall om, at jeg nok ikke burde stræbe mod de intellektuelle højder, men holde mig til ”folket”. Birgit havde også for længst gennemskuet mig. Da jeg 45 år senere prøvede at

samle klassen til et gensynsjubilæum, skrev hun det mest kritiske brev, jeg nogensinde har fået, som ramte mig hårdt, fordi det var så sandt, så sandt. Halvdelen ønskede ikke at gense de andre som følge af de traumer, de havde derfra. Så skrev jeg et nyt brev og foreslog, at vi brugte jubilæet som en slags helende workshop for vores traumer, sådan som jeg havde lært det i Amerika. Birgit havde egentlig været positiv, men skrev nu et rasende brev tilbage om, at *hun* skam havde haft en sund og kærlig barndom og ikke ville finde sig i at blive generaliseret og psykologiseret på den måde – og endte så med selv at psykologisere mig, så det battede.

”Målt i år er jeg nok et af de mennesker, der har kendt dig længst, Jacob, men dermed siger jeg ikke, at jeg kender dig, men i mine øjne – og måske er jeg nu uanstændig ærlig – har du alle dage, lige fra før skoletiden, været en selvhøjtidelig og selvoptaget person, der ustandselig ønskede opmærksomhed, specielt din fars, og som din far aldrig kunne give dig, fordi han er præcis lige så selvhøjtidelig og selvoptaget. Og de eventuelle psykiske traumer og fortrængninger, du måtte have i forhold til din barndom, kunne jeg forestille mig, at du skal søge andre steder end hos dine kammerater.”

Og hun fortsatte: ”Du skal heller ikke bedrage dig selv til at tro, at du er den store forløser, der udpræget interesserer sig for andre mennesker og har set det som sin livsopgave at frelse og at hjælpe andre med deres psykiske problemer, for det eneste menneske, du helt sikkert er interesseret i, er dig selv, Jacob, og andre mennesker er kun interessante for dig i forhold til, hvordan du kan bruge dem.”

Brevet ramte mig hårdt, fordi jeg jo allerede af min far fik det samme at vide. ”Du går kun i din egen verden, tænker kun på dig selv” og så videre. Og af mine nærmeste fik jeg det også altid at vide, når jeg kastede mig ud i mine ”egoprojekter”. Det meste af livet kunne jeg undskylde mig med, at det var en miljøskade, jeg havde fået ved konstant at have fået opmærksomhed og været i centrum med en stærk personlig fortælling – ikke mindst som foredragsholder. Men her kom Birgit nu og fortalte, at det var et forfærdeligt karaktertræk, som jeg havde haft allerede før skoletiden. Alligevel slog det mig ikke helt ud, da jeg på det tidspunkt – i 1994 – gennem mit arbejde var kommet til at kende mange kunstnere,

forfattere og særligt skuespillere, der led af nøjagtig den samme selvoptagethed. Blandt dem var jeg normalt den mest ydmyge observatør, så jeg konkluderede, at trangen til at blive set var en vigtig bestanddel af kunstnerisk udfoldelse og kreativitet. Tilmed havde en særdeles dygtig jungiansk astrolog for længst vist mig, at denne side – sammen med den evindelige følelse af ikke at være god nok, som følge af min fars afvisning – lå tydeligt tegnet i mit horoskop. Og når selv stjernerne dømmer én ude som et forkasteligt misfoster, hvorfor så ikke forsøge at leve med sine skavanker ved selv at søge stjernestatus?

Anklagen om at misbruge folk omkring mig kunne jeg på det tidspunkt også leve med, for modsat Birgit var jeg den eneste, der havde kontakt med alle de andre fra min landsbyklasse og hyppigt har boet hos dem livet igennem. Det er sikkert rigtigt, at jeg i udgangspunktet har brugt dem og de fattige sorte til at stive mig selv af i min ungdoms lave selv værdsfølelse, men at jeg har fulgt dem livet igennem, føler jeg selv har været et udtryk for dels taknemmelighed over for de mennesker, der var med til at forme mit liv så stærkt, dels nysgerrighed efter at følge deres fortsatte liv. Sjovt nok er den eneste i klassen, som aldrig har inviteret mig til overnatning, netop Birgit, skønt jeg også tit har besøgt hende, og vi altid har haft et hyggeligt samvær.

Ved nærmere eftertanke har andre måske tænkt det samme om mig dengang, for jeg husker, at lærer Teglgård i gymnastiksalen i 6.-7. klasse pludselig ud af det blå langede mig en knaldende lussing fuldstændig uden forklaring. Da Teglgård var mine forældres bedste ven, følte jeg det særlig uforståeligt, hvorfor det var med til at give mig en dybere grundfølelse af, at jeg altid var forkert eller gjorde noget forkert. At det skete under en fangeleg, som jeg med mine lange ben overlegent vandt, mens Teglgård selv var ved at blive lammet af sklerose, har aldrig været en tilfredsstillende forklaring for mig. Men denne lussing satte sig så eftertrykkeligt i mig, at jeg for evigt følte mig dømt ude.

I realskole- og gymnasietiden var Birgit og jeg i fem år med samme bus til samme gymnasieskole i storbyen uden stort set at sige et ord til hinanden. Men mine geografikonkurrencer med hende hjalp mig til senere at klare mig blandt ”bogens mennesker”. I de mange år som

Bagerst fra venstre: Hans, Vagn Henrik, Erik, Harry, Jørgen. Midten fra venstre: Gudmund, Jacob, Bent, Palle, Niels, Erling, Niels Christian. Forrest: Irma, Margit, omtalte Birgit, Lise, Teglgård, Elna og Edith. Kun de 11 var fra min årgang, resten klassen over os.

Som førstelærer og degn sad Axel og Hanne Teglgård (til højre) altid sammen med mine forældre til bryllupperne. Ingen holdt taler før først min far, præsten, og dernæst degnen havde talt og læst telegrammer op på skift. De havde et varmt venskab gennem alle årene og holdt de første år ferier sammen uden os børn.

foredragsholder fik jeg tit et tæt forhold til eleverne, og det blev en yndet sport for mig, når jeg havde dem med på længere køreture at teste især deres geografiske viden. Det er kendt, at amerikanerne intet ved om verden udenfor, og at selv studerende på Harvard, som udklækker verdens bedst uddannede videnskabsfolk, ledere og præsidenter, ingen anelse har om, hvilke byer, lande og floder der ligger hvor. Det rystede mig, og når jeg nu ikke selv var god nok til at komme på universitetet, så kunne jeg jo ikke andet end fryde mig lidt over, så let jeg med mit dertil velegnede, vestjyske hakkejern kunne hugge roetoppen af "the best and brightest". Det styrker i al fald ens ringe selvtillid og giver mod til også at gå i lag med disse elever om mere seriøse emner. Så jeg vil her benytte lejligheden til at sige tak til Birgit, for at hun med vores rivalisering hjalp mig frem i livet – skønt jeg i min altoversvømmende selvoptagethed blev gjort til pissegrin foran hele klassen.

Ellers var der ikke meget i denne landskole, der forberedte mig på den vanskelige overgang til storbyernes verden. Vi cyklede de to-tre kilometer fra landsbyen, ofte i bidende vinterblæst, ud til den grusvej, hvor den lå. Tidligere havde skolen ligget i stuehuset på klassekammeraten Else Maries stråtekte bondegård, men nu havde den fået sin egen aflange bygning med tre klasselokaler og førstelærerens bolig i den ene ende. På det tidspunkt var der lærermangel, da de få nyuddannede søgte til storbyerne, og når vi, ud over førstelæreren Teglgård, overhovedet havde lærere, var det altid ufærdige og utrænede vikarer, der knap nok nåede at lære vores navne. Vi havde så mange af dem, at de livet igennem svimlende tit er dukket op til mine foredrag og har sagt: "Husker du mig ikke, Jacob? Jeg er din gamle lærer." "Næ," har jeg med få undtagelser altid skuffet dem, ligesom jeg bliver lidt flov, når de fortsætter: "Jamen jeg havde dig da i *mindst* tre måneder." At de overhovedet huskede mig, skyldes uden tvivl, at jeg havde samme navn som præsten i byen.

Undervisningen blev naturligvis derefter, for i lange perioder måtte Teglgård undervise alle syv årgange alene. Det skete ved, at der var tre lokaler i forlængelse af hinanden med en åben dør imellem. 2. og 3., 4. og 5. samt 6. og 7. klasse gik sammen. Så kunne læreren gå mellem lokalerne og sætte først det ene hold i gang med nogle opgaver, dernæst ind til de

andre og få dem til at tegne, se en film og så videre. Det var jo vanvittigt med en sådan tredjedelsundervisning, når man tænker over det, og alligevel var vi privilegerede, vidste jeg, for i årene før jeg selv skulle i skole, havde jeg været med min far, når han skulle ”eksaminere” i den lille skole, som lå syv-otte kilometer længere ude på heden i Klelund, hvor vi drenge yndede at cykle ud, fordi det forekom os som verdens ende – og dermed det længste, vi kunne komme væk fra min mors vrede. Særligt stilhedens kontrast derude var vederkvægende og uforglemmelig. Her blev samtlige syv årgange undervist samtidig af én lærer, mens det kun var i perioder med virkelig lærermangel, at Teglgård måtte håndtere seks årgange samtidig.

Da jeg som voksen så skolen i *Pelle Erobreren*, var det med en følelse af déjà-vu til min barndoms oplevelse at være til eksamen med kun én lærer og én klasse under ét tag af gamle opskårne olietønder. Men de syv årgange i klassen lærte meget, mente min far, da de store hjalp de små, og de små lyttede med, når de store blev undervist. Kun kneb det lidt med sangen, husker min far, da læreren ikke kunne synge.

Med vores kusiner Anne og Birgit fra Esbjerg i 1953. Jeg er seks og Birgit ti år.

Jeg lærte på den måde at tilegne mig min fars optimistiske syn på det rige liv, der var i sådanne skoler. Men når jeg i dag ser den forladte bygning, fatter jeg ikke, at der engang kunne sidde 20-30 elever i den, og hvor de kom fra, derude på den Blicherske hede, hvor man stadig ikke kan se et hus, så langt øjet rækker.

Bogens vej

Jo, vi var intellektuelt forsømte og understimulerede, men ”undertrykte” opfattede vi selvfølgelig aldrig os selv som midt i det rige liv, der blomstrede derude på landet. Alligevel kunne vi ikke undgå at føle os underlegne, når vi en gang om måneden kom ind til storbyen Esbjerg for at lege med vores to kusiner, Anne og Birgit. For selvom de var både kåde og sjove, fik vi alligevel altid let følelsen af, at vi var dumme. Når vi læste Anders And-blade sammen med dem, kunne de altid se pointen og sad og storgrinede af noget, Niels Jørgen og jeg overhovedet ikke forstod. Og når vi gik i biografen og så børnefilm, blev vi helt pinligt berørt af at sidde ved siden af vores kusiner, som ustandselig sad og skraldgrinede. Vi skulle altid tænke i to-tre dage, inden det morsomme i filmen gik op for os, og først da kunne vi grine en lille smule. I dag føler vi os intellektuelt fuldt på højde med vores kusiner og har klaret os mindst lige så godt i livet som dem – selvom min kusine Birgit som dansklærer i gymnasiet ynder at slå ned på mine forkerte vendinger og har været med til at redigere mine bøger. På samme måde ynder hun også at underholde de andre lærere om, hvor ”tung, langsom og uformuleret” jeg var som dreng, når jeg holder foredrag på hendes gymnasium. ”Tænk, at min fætter endte med at blive foredragsholder?,” siger hun hovedrystende.

Disse undertrykte følelsesreaktioner hos Niels Jørgen og mig svarede til de manglende reaktioner, som foredragsholdere fra storbyerne beklagede sig over til min far, når han inviterede dem i ungdomsforeningen. Ligegyldigt hvilke vittigheder de fyrede af, var der altid larmende tavshed fra det vestjyske publikum. Som foredragsholder i land- og bjergområder i USA har jeg omvendt oplevet, hvordan man let danner sig et billede af, at de indfødte slet og ret må være dumme – i denne

undertrykkelsens onde cirkel, hvor landboerne tilegner sig det billede, vi har af dem.

Alligevel havde jeg klaret mig så godt i landsbyskolen, at jeg i mit eget, lærernes og min fars hoved levede op til at være blandt de få udvalgte, der skulle i gymnasiet. Måske var det den indledende udskillelsesproces, jeg instinktivt følte de sidste to år i landsbyskolen, der var skyld i det, for jeg begyndte i de år i Slebsager mere og mere at gå mine egne veje. For eksempel ved at sidde højt oppe i kastanjetræet i skolegården med en bog og mine seks rundtenommer rugbrød med kommenost, mens mine kammerater pjattede rundt med en fodbold i frikvartererne. Jeg husker ikke, at jeg faktisk læste disse bøger, men nu hvor det var blevet mig pålagt at gå den vej, så tror jeg, at jeg forestillede mig, at jeg ville gøre det, hvis ellers jeg fik ro nok fra de urolige under mig. Måske var jeg påvirket af min skolekammerat Jørgen Munck, der også var lidt aparte. Som lægesøn og langt senere tilflytter end mig havde han aldrig lært sig det vestjyske og legede aldrig som os andre uden for sit

Min konfirmation 16. april 1961, lige før jeg sluttede i landsbyskolen. Birgit og Anne ses bagerst til venstre før farmor, onkel Ebbe og bedstemor. Bedstefar var lige død.

Skolebilleder fra 1961 og 1955. Det blev altid understreget igen og igen af min farmor, at jeg som den ældste med præstenavnet Jacob var kaldet til at gå bogens vej, hvormed hun mente selv at læse til præst. I lang tid i folkeskolen troede jeg vist selv på, at det var min lod i livet.

eget store hjem. Der kom jeg til gengæld tit og elskede at bladere i hans mange børnebøger.

Modsat mig havde han tidligt pløjet alle klassikerne igennem, især Ingemanns historiske bøger som for eksempel *Valdemar Sejr*, og jeg følte i Jørgens selskab, at jeg også burde gøre det. Men samtidig led jeg af den evindelige følelse, der har plaget mig hele livet, at "det kan jeg da altid gøre senere". Men på det tidspunkt var det bare mere spændende at udforske verden end at læse om den, og jeg foretrak, sammen med landsbyens andre drenge, at nedgrave alt det bly, vi kunne finde under nedrivningen af den gamle brugs, som skatte ude i Magnus Iversens plantage. Eller bygge borge med vindebroer bag præstegården og motor-racerbaner ude på heden, fange hugorme og tage dem med i skole og fodre dem med mus i klassen og så videre. Men nu da storbyskolen nærmede sig sin afslutning, kunne jeg mærke, at jeg måtte i gang med at klatre op i kundskabens kastanjetræ ved at isolere mig fra de andre med mine bøger – læste eller ej.

Men det gik straks galt, da jeg startede inden for murene på Esbjerg Statsskole den 13. august 1961 – samme dag, som Berlinmuren blev rejst. Vi kom i realskolen, som 8. og 9. klasse dengang hed, og var jeg startet i enhver anden af byens folkeskoler, ville overgangen sikkert have været lettere for mig. Men her kom kun de børn, der var programmeret til at læse videre i gymnasiet bagefter. Og denne nye status tog vi skam alle yderst alvorligt. Mens andre børn i den alder stadig løber rundt i skolegården, promenerede vi nu *langsomt* rundt med alvorlige miner – pigerne med hinanden under armen – altid diskuterende i samme evindelige ring. Vi var blandet med de ældre gymnasieelever, blandt andre min kusine Birgit og den senere statsminister Poul Nyrup Rasmussen. De ænsede selvfølgelig ikke os små, mens vi studerede hvert et skridt de store tog. Vi gik altid mod uret rundt om de to bede med kastanjetræet i midten, nøjagtig som man havde gjort det fra tidernes morgen. Så programmeret blev jeg, at jeg lige siden kun har kunnet løbe *mod* uret rundt på Kastellet om morgenen.

I begyndelsen prøvede jeg at bevare illusionen om at blive til noget i bogens verden ved at specialisere mig i emner, de andre endnu ikke havde interesse for eller var lige så gode til. Særligt atomteori pløjede jeg igennem i 8. klasse. Men mit store held og uheld var, at jeg nu var begyndt ikke blot at gå i klasse med, men tilmed hver dag at køre i bus med klassens, ja, måske skolens, dygtigste elev, Marius Ibsen. Han kom fra et lille husmandssted to kilometer fra landsbyen i den lille flække Vrenderup ude på heden, hvor han havde gået i en skole endnu mindre end min. Vi havde godt nok periferisk kendt hinanden, idet hans far var en af de bedst begavede foreningsledere, især inden for gymnastik, og en god ven af min far i menighedsrådet. Så i 4. klasse havde vi to, vistnok ansporet af vores forældre, startet et skoleblad, som lukkede efter blot ét nummer. Ikke mindst fordi Marius, præget af sin far, skrev hele nummeret udelukkende om ”den lingske gymnastik” i det mest tørre, akademiske sprog, man kan forestille sig – på et tidspunkt, hvor vi andre i 4. klasse knap nok havde lært at læse.

Sådan levede Marius altid i en boble, men da han socialt var lige så akavet som mig, fandt vi hurtigt hinanden og sad altid sammen på

På min 60-års fødselsdag kom Marius spontant til morgenbord med boller – af samme slags, som hans mor havde serveret talrige gange ved midnatstide, når jeg sad hos ham på gården for at skrive hans opgaver af. Marius savnede lektier så meget, at han selv som pensionist tog sig en ph.d. om noget lige så uforståeligt som de bøger, han i de mellem-liggende år havde skrevet om ”forvaltningspolitik”.

Med Marius og gymnasieklassen på klassetur til Sydslesvig i 1963.

de lange busture til og fra storbyen. Det havde den fordel, at han som klassens dydsmønster altid havde forberedt sig grundigt – og samtidig af egen interesse lige havde nået at læse både dette og hint skuespil af Shakespeare – så der var tid nok i bussen til at skrive hans opgaver af, mens han typisk sad og læste skønlitteratur. Problemet var, at hver gang jeg desperat forsøgte at holde mig psykisk oven vande ved at sætte mig ind i specialemner som for eksempel atomteori – og alene af den grund ikke havde tid til at læse lektier – blev Marius straks så grebet af det, at han to dage senere havde sat sig så godt ind i det, at han nu kunne fortælle mig langt mere om Bohrs og Einsteins tanker, end jeg selv havde fattet på et halvt år. Hvorefter jeg naturligvis straks mistede interessen for dette emne og fandt på noget nyt at excellere i, blandt andet biokemi og astronomi, hvor utroligt det end lyder i mine egne ører i dag.

At Marius levede i en boble, eller snarere på en sky, demonstrerede han også ved – modsat alle os andre fra landet og sine egne brødre – at kunne tale ”fint”. Som sine brødre skulle han godt nok pligtskyldigt ud og hakke i roerne en gang imellem, men Marius lod sig ikke trække ned i den ikkestimulerende sandjord, ja, han lugtede end ikke af bondegård, på trods af de iskolde fattigmandsbrusebade, han var vant til at tage om morgenen – og til vores andres skræk tilmed tog efter gymnastiktimerne. Derfor havde han ingen problemer med overgangen til storbyen, hvor han tværtimod blomstrede op i det mere akademiske klima og tog debatter op med lærerne, som vi andre fra landet ingen chance havde for at deltage i. Det var nu engang nærmest umuligt at udtrykke akademiske tanker på den tids vestjyske mål. I gymnasietiden sagde vi alle, at Marius gik med en statsminister i maven, men senere blev han kommunaldirektør i Gladsaxe, hvor vi to gamle mænd i lokalpressens overskrift blev kaldt ”Bossen og Bumsen”, da han fejrede sin 50-års fødselsdag på rådhuset i 1997.

Fortabelse

I de år var de sproglige forskelle så store, at når vi var til sportsstævner i Tønder, som kun lå 70 kilometer sydpå, så fattede vi ikke, hvad vores

modstandere sagde, bortset fra enkelte ord på engelsk som centerforward eller offside. I mine ører talte de ”fint” i Esbjerg, selvom københavnere dengang nok ville have ment noget andet. Esbjergenserne havde da også let nok ved at forstå deres opland, som kom og handlede i byen, men de fleste af statsskolens lærere talte eller var uddannet med en mere rigsdansk dialekt.

Selv havde jeg det mest forkvælede sprog – når jeg endelig sagde noget. Årsagen var naturligvis mine tosprogede hævninger, der havde medført, at jeg hverken kunne det ene eller det andet sprog særlig godt. Jeg havde lært automatisk at tale vestjysk til alle fremmede, og selvom jeg nu kom til en by, som befandt sig kun 25 kilometer fra landsbyen,

På mine hjemmesider har jeg lavet en virtuel kirkegård med mindesider om de kære venner, lærere og kærestes, som er gået bort for tidligt. På min side for Hans Peter Knudsen har jeg talt til hans begravelse. I dag mindes jeg ham også ved fortsat at bo hos hans døtre på mine turnéer.

Virtuelt gravsted for Hans Peter Knudsen

Hans Peter, her er min tale, som jeg sikkert ville have holdt den til din begravelse, hvis jeg ikke havde været på landsvejen i USA, da du blev dræbt. Og her kan dine andre venner og familie lægge deres ord til dig på:

Hans.Peter.knudsen@american.niketas.com

Kære Hans Peter

Jeg har aldrig rigtig haft stærke mandlige venskaber, men hvis jeg har haft noget der lignede et sådant intimt forhold var det til dig. Du var et af de væmste mennesker jeg har kendt, men jeg tror ikke at de fleste af de andre kendte denne side af dig i gymnasiet, hvor du ikke rigtig lukkede op. Du havde samtidig det som jeg elsker ved amerikanerne, evnen til at begejstres uden angst for at tabe ansigt og altså uden den miltende "cool"-hed og beregnethed, som jeg hader i danskerne (og mig selv).

Som den kødige og band-solide flæskelidende, du var, vil det nok overraske nogen at høre, at du var den første min mor advarede mig imod ("Sådan løber jeg aldrig du bliver!") - dengang du blev fundet liggende af druk efter en konfirmationsfest oppe i præstegårdshaven. Ja, hvor har du tit måttet bære for det, for vi elskede at drille hinanden som gode venner gør det. Når jeg så tidligt kryttede min skærbø til dig var det fordi jeg så dig i gymnasiet gå igennem den samme lidelse, jeg selv var gået igennem i realafdelingen to år før. Med vores tykke jyske dialekt kunne ingen forstå os det første år inde i storbyen og vi følte os dumme og diskriminerede (i det mindste i vores egne hoveder). Det var denne - vores fælles smertefulde omstillingsproces - som

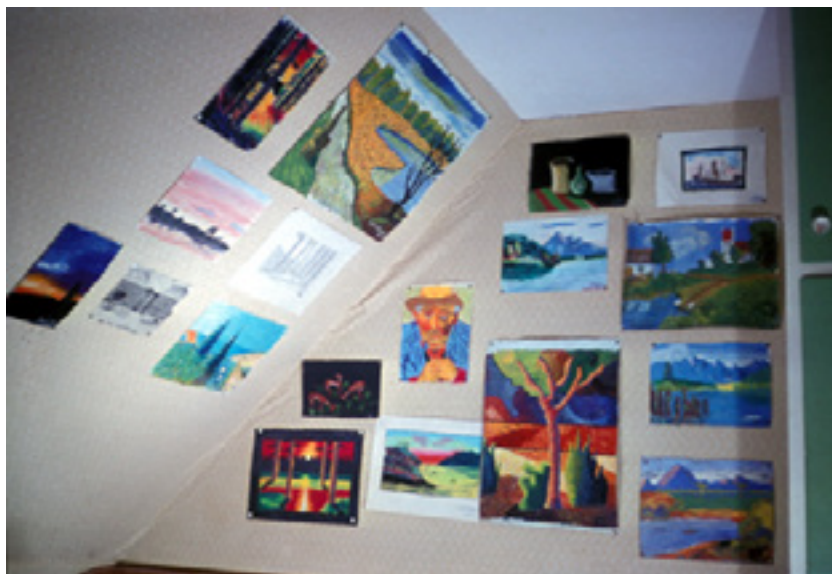
Øverst min gymnasieklasse i 1963, fotograferet med min fars kamera. Jeg har overnattet fast hos dem alle på mine turnéer, ligesom jeg flere gange har organiseret vores jubilæer – første gang 25-årsjubilæet herover.

Jeg elskede Statsskolen, men pligtarbejde var for mig noget med at skildre, hvad der foregik – i mit eget hoved.

kunne især lærerne ikke forstå mit vestjyske. Alene det betød, at jeg fra første karakterbog fik de elendigste karakterer. Typisk godt+, hvilket svarer til 2 eller 0 i dag. Mine forældre var rystede og spurgte fortvivlede til forældremøderne, hvorfor jeg fik så lave karakterer? Lærerne svarede alle som én: ”Jamen når Jacob endelig siger noget, forstår vi simpelthen ikke, hvad han siger!” Min far nævnte ofte i senere festtaler, at jeg på skolelægens spørgsmål: ”Hvad vil du være, når du bli’r stor?” skulle have svaret med mit rungende vestjyske: ”A ska’ vær’ en gu’ eksempel!” Det blev jeg måske også lidt i de første to år, hvor konkurrencen ikke var så hård, skønt jeg på ingen måde kunne karakteriseres som mælkebøttebarn ligesom miraklet Marius. For det lykkedes mig til sidst at lære at formulere mig så ”fint”, at jeg med nød og næppe blev sluppet ind i gymnasiet, hvor det nu af andre grunde gik helt galt.

At kampen for storbyens accept havde været hård, så jeg hos min ven Hans Peter fra nabolandsbyen Årre. Han kom direkte i gymnasiet fra landsbyskolen, mens jeg nu havde fået et storbyforspring på to år til at øve mig – og modsat ham havde hørt mine forældre tale ”fint”.

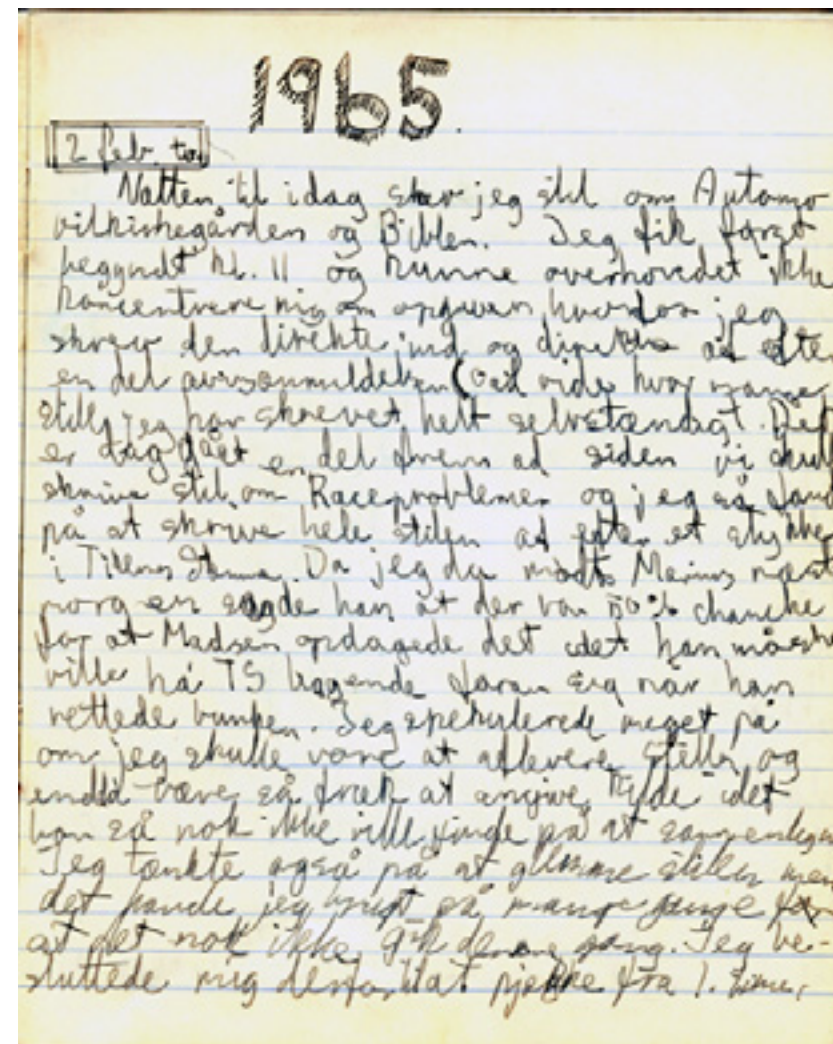

Mit værelse var et farverigt bevis for alle mine flittige overspringshandlinger. En tid lang malede jeg lige så sindssygt og flittigt som van Gogh.

Han kæmpede, men følte sig totalt isoleret, da han heller ingen støtte fik fra mig, som sandelig ikke skulle have noget af at blive trukket ned i moradset igen, nu hvor jeg selv havde lært at omgå de fine.

Først efter gymnasietiden begyndte jeg at omgå Hans Peter, som senere var den første, der rejste med mig på mine lange foredragsturnéer i Norge og Amerika. Ja, faktisk blev han min langturschauffør de 17.000 kilometer gennem Amerikas sydstater, hvor vi rigtig fik drøftet, hvad der gik galt i gymnasietiden for os begge. Jeg var flere år i træk blevet nomineret til amerikanske universitetsstuderendes årlige Harry Chapin Award for Contributions to Humanity, og min agent mente, at jeg det år nok ville få den. Så vi endte med forventningsfulde at køre helt fra Massachusetts og ned til overrækkelsen i det countryberømte Opryland i Nashville. Da prisen så alligevel gik til en anden, sprang Hans Peter op af sædet og råbte ud over kæmpepublikummet – stadig på rungende vestjysk – ”fandens også”.

Da jeg arrangerede vores 25-års studenterjubilæum, forsøgte jeg en hel nat at overtale ham til at deltage, men han nægtede pure, da de tre år i storbyskolen også for ham havde været én lang smertefuld oplevelse

Når man har travlt med at skrive op til 20 siders dagbog hver dag om alt det, der sker i klassen, er det klart, at der ikke er tid til også at skrive mere end et par sider stil – af efter nogle andre. Her er, hvad der skete den dag, jeg skulle skrive om ”Raceproblemet i USA”.

af at være måske ikke den grimme ælling, som alle hakkede på, men så i hvert fald ham med det grimme sprog, som alle – også mig – ubevidst havde holdt udenfor. Når jeg mindes det forstenede, indelukkede ansigt, Hans Peter altid sad med i skoletiden, fatter jeg ikke hans opblomstring og evne til glædesbetonede følelsesudbrud siden hen. Da han siden blev dræbt af en spritbilist, holdt jeg en begravelsestale for ham, som jeg også

Allerede i skoletiden begyndte jeg at illustrere mine kilometerlange dagbogsskriverier – her om min forelskelse i Ingrid fra nabolandsbyen Agerbæk. Hun ses yderst til venstre i *Erasmus Montanus*.

bragte i mit årlige julebrev til mine gamle klassekammerater, for at de bedre skulle forstå, hvordan vi alle havde været med til at stække hans vinger.

Men modsat mig klarede Hans Peter sig igennem og fik som den første i sin arbejderfamilie studenterhuen i denne opgangstid, hvor det for første gang i historien ikke længere kun var forbeholdt akademikerbørn som mig at opnå den. Gad vide om det var denne for mig så overraskende konkurrence fra lige så dygtige arbejderbørn, som var med til at gøre mig forvirret på grund af den ”programmering”, jeg havde fået fra præstehjemmets ophøjede piedestal? Nu kunne jeg i hvert fald ikke længere hænge mine egne problemer op på sprogforvirring eller nogen ydre undertrykkelse fra byboerne. For selvom jeg var havnet i en klasse med 26 drenge, og altså heller ikke havde en eneste distraherende pige som undskyldning, så holdt jeg faktisk af dem alle og også af mine lærere.

Det, der alligevel skete, har jeg i mange år haft svært ved at forstå og leve med. Jo mere jeg indså, at jeg ikke var lige så dygtig – eller rettere studieegnet – som de andre, jo mere mistede jeg interessen for

undervisningen og kom ind i en ond cirkel af konstant uforberedthed hjemmefra, som yderligere forstærkede skyldfølelsen over ikke at kunne følge med. Fag som matematik – og jeg var på den matematiske linje – har nu engang sin egen logiske, gradvise opbygning, så hvis man tilstrækkelig længe har skrevet opgaverne af, aner man til sidst ikke, hvad der foregår, og står totalt uden forudsætninger for under kvartalsprøverne at løse selv de simpleste opgaver. Jeg satte mig altid snedigt i skjultseddel- håndslængde fra Marius’ bord, og senere i livet kaldte jeg ham ”vagabondens bremseklo”, fordi han kunstigt holdt mig alt for længe i gymnasiet og derved stjal nogle af mine bedste vagabondår fra mig. Aften efter aften sad jeg på hans loftsværelse på gården og skrev opgaver af, og jeg glemmer ikke cykelturene hjem gennem mosen i vinternætter, når alt var mørkt, og hvor bange jeg først var. Men man overvinder hurtigt alverdens angst for at slippe for at lave sit hjemmearbejde selv. For nogle år siden skulle Marius til Amerika og holde ferie med sin kone, hvorfor hans nu gamle far kom til mig og med et glimt i øjet sagde: ”Tror du ikke, at Marius kan låne dit store mobile home derovre? Du skylder ham jo en hel del for alle de opgaver, han lavede for dig dengang!” Og sådan fik Marius og hans familie jo siden en ferietur ud af min dovenskab.

Dansk lærer Erik Madsen var også med til at forlænge mit ophold i dette fængsel. Hver gang det blev drøftet på lærerrådsmøder, at tiden nu var inde til at smide mig ud, forsvarede han mig med sin stærke autoritet og overbevisning: ”Jacob har et godt hoved, hvis han blot en dag lærer at bruge det.” Sagen var nok snarere, at jo mere jeg mistede interessen for pligtarbejde, desto mere kastede jeg mig over alt det, jeg var optaget af. Dels kunne jeg modsat en del andre i klassen – som på 50. år stadig har traumer efter ham – faktisk godt lide lektor Madsens dybt autoritære sorte pædagogik a la Scherfigs Metropolitanskole, hvor han selv kom fra.

Selvom Madsen, modsat de andre lærere, sagde ”De” til os og fik os til at ryste af skræk for at blive hørt og især for åbent at blive nedgjort foran klassen, havde han måske af samme grund så meget gennemslagskraft, at jeg ikke åndeligt faldt i søvn i hans timer. Ikke at jeg havde forberedt mig til Madsens timer, men jeg blev tvunget til at følge så meget

med, at jeg med de forskellige snyderedskaber, jeg havde opfundet, nogle gange var i stand til at svare på spørgsmålene, selv inden Marius havde fået sin evindeligt strakte arm op. Blandt andet havde jeg medbragt mit eget Minilex, som jeg skjult bag Hennings brede ryg bagerst i klassen lynhurtigt kunne slå op i. Endnu bedre klarede jeg mig i skriftligt dansk, hvor jeg næsten kom på højde med Marius, som på grund af sin manglende ordenssans hyppigt blev trukket ned til samme 11-tal som mig – den næsthøjeste karakter dengang. Dog kun når stilemnerne interesserede mig. Ellers skrev jeg dem hurtigt af om morgenen tilføjet enkelte hurtige ændringer. For eksempel fik jeg en dårlig karakter for stilen ”Raceproblemet i USA”, skønt den var fyldt med naive profetier: ”Det vil sikkert tage mange år endnu, før negerproblemet i USA er løst, idet det er langt vanskeligere og mere kompliceret, end man aner i et land, der som Danmark er næsten fuldstændig ensartet.” Den sluttede dog med, at vi gode, hvide ”mænd” aktivt kunne gøre noget ved problemet: ”Som et modtræk mod alt dette, må det siges, at der både blandt de sorte og hvide findes førende mænd, der vokser i kampen. Blandt disse kan nævnes Martin Luther King, der i sin bog *Stride Toward Freedom* skriver om, hvordan han undgik fristelsen til at bruge vold og i stedet brugte passiv modstand.” Men når emnerne fangede mig og handlede om personlige hændelser, for eksempel min gymnasiale forelskelse i Ingrid, afleverede jeg typisk 30-40 sider lange stile. Dog sædvanligvis mange dage efter afleveringsfristen.

Efter at have kæmpet med emnet ”Om at skrive stil” kom jeg da også for sent med den 60 sider lange afhandling og oplevede, at Madsen til mit store ansigtstab foran klassen pure nægtede at modtage den – skønt den kun var en måned forsinket. Når jeg alligevel delvis vandt hans hjerte, i det omfang han magtede at give udtryk for hjertelige følelser, skyldtes det ikke mindst, at han var en højt anset oversætter af Shakespeare og antikkens græske hovedværker. På en eller anden måde havde han fået mig tændt på Aristofanes og skuespillenes sjofelheder, som han i sin tykmavede fallostilbedelse elskede. Derfor valgte jeg i en opgave at skrive om Aristofanes’ skuespil *Skyerne*, som jeg den dag i dag stadigvæk er imponeret af. Resultatet blev så godt – og så langt – at da

han bad mig om at læse mit ”mesterværk” op for klassen, tog det hele to dages danskundervisning til mine kammeraters udelte tilfredshed. I dag booker Madsens søn, Bornholms overbibliotekar, Jon Madsen, mig hvert år som taler på folkemødet, hvor han præsenterer mig med ordene: ”Jacob, hos mig får du som den eneste på folkemødet monopol på ordet og lige så lang taletid, du ønsker.”

Som det siger sig selv, gik disse hyppige eksplosioner af tidskrævende foretagsomhed ud over alt andet skolearbejde, hvor jeg i min barnlighed opfandt tidsrøvende anstrengelser og udviste stor opfindsomhed i at snyde for at holde mig oven vande. Et godt eksempel var til den skriftlige eksamen i biologi, hvor jeg i stedet for at læse fagbogen, møjsommelig havde aftegnet alle dens illustrationer med vigtige stikord på forhånd og gemt alle disse sedler inde under skjorten. Derfor mestrede jeg, da vi fik en opgave om øregangens indretning, at lave en fuldstændig tro kopi af tegningen i bogen, hvilket ingen af censorerne naturligvis troede på var mit eget værk. Men da jeg var kendt for at snyde, havde de sat fru Fedders – den lærer, der gik for at ”hade” mig mest – til at sidde klos op ad mig forrest i eksamenslokalet og holde øje med mig (så små sedler fra en elev foran ikke nåede frem). Hun nægtede dog at tabe ansigt og bedyrede igen og igen, at hun havde siddet med øjnene stift rettet mod mig i to stive klokketimer. Men skønt hun for en gang skyld derved kom til mit forsvar, kom sagen alligevel op på et lærerrådsmøde som endnu en god grund til at smide mig ud. Denne lykkelige udgang på sagen ville sikkert også være lykkedes, hvis ikke Marius – som alle lærere havde respekt for – som altid var trådt ind på scenen som sin kammerats tro forsvarer og hævdede, at ”gennem mit lange venskab med Jacob har jeg iagttaget, hvordan han i sin evne til visuelt at registrere har en fuldstændig fabelagtig og knivskarp fotografisk hukommelse”. Igen reddede Marius mig med sin troværdighed og forsinkede min ellers lovende vagabondkarriere som registrerende fotograf.

Selvom Marius uden blusel kunne fortælle en lodret løgn, når hans klassekammerater var i nød, var der jo et lille gran af sandhed i det, han sagde. Ikke blot havde jeg som klassens bedste tegner lavet en del gode portrætter af lærerne og udstillet dem på klassens vægge og forsiden

Jeg tog talrige billeder, smalfilm og lydoptagelser af mine kammerater og lærere – i bad, under kortspil og på druk. Nogle af dem ville nok ikke overleve på Facebook i dag, men ingen reagerede på nøgenhed dengang. Som landbo så jeg ingen af dem privat, men har på det punkt kompenseret stærkt i de 50 år siden. Øverst ses fra venstre rektor og fransk lærer Ahm, dansklærer Madsen og engelsklærer "Lille P".

af skolebladet, Stud'en, men i min iver efter at lave alt andet end det skolearbejde, jeg burde lave, var jeg også begyndt at registrere klassens arbejde fotografisk. Jeg lånte min fars gamle Yashica-kamera med i skole og fotograferede diskret både lærere og elever, når der var så meget støj i klassen, at de fotografiske klik ikke blev opdaget (en metode, jeg siden genbrugte blandt Amerikas værste gangstere). Ligeledes lavede jeg mange og særdeles lange film om lærerne med det smalfilmkamera, jeg fik i konfirmationsgave.

De har lige siden været et stort hit til hvert eneste af de klassejubilæer, vi har holdt gennem nu 50 år. Frem for at lave lektier tog jeg mig tid til nysgerrigt at filme de roterende trykmaskiner på Jydske Vestkysten for at give den nødvendige dramatik i en film om vores skandaløse ekskursion til Sydslesvig, hvor jeg viste den fortrukne optakt til to elevers bortvisning, der havnede i landets aviser. Sjovt nok opførte jeg mig selv som et dydsmønster på den tur, men det er man jo også nødt til, når man "afstandtagende" prøver at registrere de andres ballade. Da man jo ikke dengang havde lyd på film, slæbte jeg også hyppigt den enorme Grundig-båndoptager, min far havde købt til ungdomsforeningen, med i skole og gemte den under mit bord. Som en af mine klassekammerater, Niels Thostrup, senere huskede det, da han til en middag i 2011 stolt underholdt sine venner, der som han i dag er gymnasielærere: "Jacob var allerede i vores skoletid den, der registrerede alt i klassen til sit enorme folkemindarkiv. Og da jeg sad lige bag Jacob, var det skam min opgave, hver gang han trykkede den støjende kontakt ned på spolebåndoptageren, på hans signal at hoste eller rømme mig højlydt."

I dag, hvor jeg er kendt for at skildre mennesker, ville man nok konkludere, at alt dette viste min første spæde interesse for rigtige mennesker frem for kedelige bøger om dem. For som enspænder havde jeg tidligere mest gået på opdagelse i naturen og blandt andet skabt filmen "De små dyrs verden" med næroptagelser af larver, der kom ud af puppen og forvandlede sig til sommerfugle, og af skarnbasser i deres underjordiske gange, mens de gravede i kokasser på mit værelse (den eneste af filmene, jeg ikke har lagt på nettet, da det i dag ser for kedeligt ud, nu hvor så mange professionelle skildrer det bedre). Men jeg begyndte på det tidspunkt at romantisere for eksempel havnearbejderne. Af og til pjækkede jeg for selv at arbejde på havnen, ligesom jeg gjorde det i sommerferien. Det var hårdt at stå op klokken tre hver morgen i håb om at blive hyret og dernæst dagen lang få "slidt malingen af ryggen" ved at slæbe halve svinekroppe om bord på englandsskibene i årene før mekaniseringen. Men ikke værre end at få slidt selvtilliden ned i gymnasiet.

Marius oplevede det samme på vores ferieture, når vi sejlede i kano op ad Gudenåen, og han lå i teltet om aftenen og læste Shakespeare,

Jeg tog dette billede af Marius til venstre i toget i England i 1961, da jeg ikke fattede, at han altid sad med hovedet i en bog allevegne.

mens jeg gik på opdagelse i de nærliggende byer. På en tur til England som 13-årig så jeg ham til min forundring sidde hele vejen i toget i dette spændende nye land og læse Shakespeare eller lignende litteratur. Det lykkedes dog lidt senere at få ham lokket med på opdagelsesrejse til baren i den anden ende af toget, hvorpå vores del af toget uheldigvis blev afkoblet, og vi havnede i Leeds frem for på vores destination i en ungdomslejr nær Hull. Udelukkende i kraft af hans gode engelskkundskaber fik Marius os sent om aftenen reddet frem til lejren. Her lå han igen og læste, totalt uvidende om, hvad der foregik omkring ham om natten, når pigerne – deriblandt den muslimske skønhed Fatima fra Marokko – den ene efter den anden bankede på min dør. Desværre vidste jeg i denne tidlige alder ikke, hvad jeg skulle stille op med dem under dynen, men de var immervæk i mine øjne mere spændende end selv de saftigste passager i Shakespeare. Jeg havde først gjort mange klodsede forsøg på at iklæde mig kunstige akademiske gevandter, men da det ikke lykkedes, udviklede jeg snart en barnlighed, som er noget af det, jeg ser tilbage på med størst smerte. Jo mere jeg i min konstant uforberedte tilstand lød ”dum” og ”uformuleret” i lærernes ører, så de ubevidst undgik mig,

desto mere kunne jeg i min indadvendthed pludselig optræde med lejlighedsvis eksplosioner af fjollet opførsel, eksempelvis med en vandpistol udviske det, som læreren med ryggen til stod og skrev på tavlen. Lille P, som vi kaldte engelsklæreren, var altid efter mig og startede tit demonstrativt med at åbne vinduerne og med stive øjne rettet mod mig råbe ”mmmjjjjacoooob!”, når der var den mindste uro i klassen. Måske fordi jeg engang havde taget en ammoniakildelugtende camembert med hjemmefra og presset den op i hans stol, så han var ude af stand til at undervise. Og når man er mistænkt – hvad enten man er skyldig eller ej – kan man jo lige så godt leve op til forventningerne.

Da Lille P siden begik selvmord, fortsatte jeg længe i samme dumme dur med at sige, at jeg nok havde lidt af skylden, men heldigvis har jeg fortrængt mange af disse pinlige eksempler, hvor jeg optrådte som klassens klovn, men mine gamle klassekammerater har en langt mindre selektiv hukommelse og minder mig tit om dem, når vi samles. De roser mig dog også for, at jeg var den første, der gjorde oprør mod den tids stadig sorte pædagogik tre-fire år før det store 68-oprør. Nogle beundrede i det skjulte min kamp mod de mest autoritære lærere, fortæller de. Hvor ubevidst mit oprør end har været i den retning, husker jeg dog, at jeg hyppigt brugte vendinger som ”ingen skal diktere mig at slæbe alle de bøger med hjem”, skønt sandheden jo nok var den omvendte, at jeg var så uforberedt hjemmefra, at jeg sjældent havde fået de rigtige skolebøger med i skole og også af den grund ikke kunne følge med.

I dag er jeg glad for at kunne sige, at jeg aldrig hadede nogle af mine lærere. Selv når de af forståelige grunde udviklede sig til mine modstandere – som i tilfældet med Lille P, Tykke Erik og fru Fedders – følte jeg altid, at de godt kunne lide mig, og at der var tale om et drillende gensidigt kærlighedsforhold. Jeg føler mig begunstiget ved aldrig at have haft ”fjender”, der ville mig det ondt, ligesom jeg siden hen udelukkende har gidet fotografere mennesker eller grupper, jeg ”forelskede” mig i. Og i dag kan jeg se, at jeg tegnede mine plageånd af samme grund. Ordet plageånd betød jo oprindelig ”overnaturligt væsen”, og Lille P tegnede jeg tilmed med kærlige englevinger på. Derfor var jeg ikke helt forbavset, da han så kort tid efter valgte at bruge dem.

Mine tegninger af lærerne kom nogle gange på forsiden af skolebladet såsom dette af vores historielærer, Hubner. Ingen af os var venstreorienterede, men vi latterliggjorde ham alligevel på grund af hans politiske enøjethed som politisk flygtning fra Stalintidens Tjekkoslovakiet. Vores anden historielærer, "Røde Knud", udfordrede os som kommunist langt mere, så sammen gav de os samme fine politiske balance i skolen som den ydre verdens "terrorbalance".

Min plageånd, engelsklæreren "Lille P", som jeg tegnede i kubistisk stil med englevinger til forsiden af skolebladet. I klasselokalet dekorerede jeg væggene med mine store malerier af lærerne, som jeg undtagelsesvis har mistet siden.

Sparket

Når det tog mig næsten to et halvt år at blive smidt ud, skyldes det ikke kun den irriterende, pligttopfyldende bremseklods Marius, men også at det var midt i et rektorskifte. Med den første rektor, Jens Ahm, havde jeg tre "teselskaber", som jeg i klassen kaldte disse hyggelige møder med den i mine øjne karismatiske og forstående mand, som forgæves forsøgte at overtale mig til at tage mig sammen. Med den næste og noget langsomt opfattende rektor, Gudmund Jensen, opnåede jeg hele fire teselskaber, idet han ikke kendte mig så godt og derfor i en misforstået, naiv tro på mine endnu ikke opdagede talenter fik mig overtalt til i en kortvarig periode at gå 2. g om. Det var jeg dum nok til at indvilge i af frygt for konsekvenserne hos mine forældre, men i den nye klasse gentog billedet sig naturligvis, samtidig med at jeg følte mig som slet og ret *ingenting* uden mine elskede kammerater i drengeklasse.

Da jeg fik det endelige spark, følte jeg det derfor som en uendelig befrielse og gik glædestrålende og lettere tårevædet rundt i spiseafdelingen og skænkede afskedssnaps til alle mine kære kammerater, som jeg på det tidspunkt troede, jeg aldrig skulle se mere. Den eneste i lærerkollegiet, der havde stemt imod min udsmidning, fik jeg siden at vide, var ikke overraskende lektor Erik Madsen. Han var derfor med til verdenspremierer på *Amerikanske billeder* 10 år senere, og hver gang jeg siden blev inviteret til at vise mine lysbilledforedrag på Esbjerg Statsskole, stod han altid triumferende med korslagte arme oppe på balkonen med sit underfundige smil. "Se, jeg fik ret. Jacob havde et godt hoved, da han først lærte at bruge det." Til sit 25-års jubilæum på gymnasiet inviterede han mig med til festen "som det sorteste får i hele min karriere".

Når jeg i dag holder foredrag på skolerne – ikke mindst for 9.-10. klasselever i den skoletrætte alder – begynder jeg altid med at fortælle om, hvordan jeg blev smidt ud af skolen på grund af ADHD. Blot denne lille sætning gør underværker. Igen og igen udtrykker lærerne rystede til mig, at jeg har fået alle deres ADHD-elever – selv indvandreleverne fra ghettoen – til at sidde i fuldstændig stilhed i tre-fem timer. "Du har

Niels Thostrup og jeg var de eneste akademikerbørn i en drengeklasse med 26 elever. Så det var ikke nogen let sag for mig at lægge bogen og forventningerne til mig på hylden.

pludselig givet dem et håb om, at der også er en fremtid for dem,” siger de. Endnu bedre er det for mig at opleve netop disse elever – typisk med deres (opgivende) bagvendte kasketter og hængerøvsbukser – slå ring om mig efter mine lange foredrag og sige tak på deres egen bagvendte

måde. For indtil jeg fik dette magiske ord ADHD med i mine foredrag, så jeg dem altid sidde larmende nede bagi og sive ud efter blot en time. I dag genkender de sig selv i mig, og fordi jeg fokuserer hele min mentale energi på de børn, lykkes det også at nå dem.

Mit nederlag i skolen var selvfølgelig også klassebetonet. Indtil 1960'erne havde det som sagt fortrinsvis været akademikerbørn, som læste videre, hvorfor jeg igen og igen – ligesom lægens søn i landsbyen – blev programmeret til at skulle gå bogens vej. Jeg havde jo fået indpodet en følelse af at være lidt bedre end de andre, men hvad jeg lærte af mit eget knusende nederlag var, at man ikke må betragte det, man ser omkring sig, for givet. Jeg havde set det som noget naturligt og rimeligt, at bøndernes drenge kun var skabt til at blive karle, mens deres piger skulle ud at tjene i huset for de finere – nøjagtig som jeg havde set det med alle de tjenestepiger, der havde passet mig i barndommen. Og da de indtil det tidspunkt var gået ud af skolen som 14-årige – og tilmed kun havde gået i skole i vinteråret, fordi de skulle hjælpe i marken om sommeren – er det klart, at de i disse år inden fjernsynets påvirkning også lød uuddannede og ikke særlig velformulerede.

Og pludselig (og som altid uforberedt) blev jeg kastet ind i denne 60'ernes forvirrende revolution, hvor jeg skulle til at konkurrere på lige fod med alverdens landmandsbørn – og tilmed se dem som mine lige og tro på, at selv gårdmandsdatteren Birgit kunne klare sig lige så godt eller bedre end mig. Til mit forsvar kan jeg sige, at jeg ikke stod alene med min privilegerede forvirring. For det var jo på nøjagtig samme tid, at jeg i det fjerne fulgte borgerretskampen hos de sorte i Amerika, hvor de hvide på akkurat samme måde skulle til at lære, at de, der altid havde passet deres børn og lavet deres mad, faktisk var mere end ”niggere” og havde krav på at blive til mere end blot sorte tjenestefolk – og en dag tilmed præsidenter.

Når jeg har en tendens til at tolke mit eget skolenederlag som et produkt af tidlige tiders klasseundertrykkelse, skyldes det skammen, jeg hele tiden følte ved ikke at slå til. Skam handler jo ikke om noget, man har gjort, men om den, man er, og om ikke at være god nok. Og ikke mindst om, hvordan andre ser en.

Jeg husker engang, da min gymnasiekæreste Ingrid tog mig med til et skuespil på sit nyoprettede gymnasium i Grindsted. Det var vist Luigi Pirandellos *Seks personer søger en forfatter*, og alle de andre sad og klapede og lo, mens det hele gik hen over hovedet på mig, hvorfor jeg følte mig lige så uvedkommende som de seks personer. Da det er et intellektuelt stykke, og det jo ikke her handlede om at have læst sine lektier hjemmefra, kunne jeg ikke andet end konkludere, at mine evner ikke rakte til intellektuel tænkning – en grundfølelse, der har fulgt mig lige siden og medvirkede til, at jeg tog konsekvensen ved at vende mig væk fra en intellektuel eller boglig karriere.

Efter nederlaget på gymnasiet drømte jeg nu blot om at komme så langt væk som muligt. Skuffelsen lyste ud af min far, som i tiden inden udsmidningen jo godt havde vidst, at det ikke gik godt, og hyppigt havde kaldt mig ind til alvorssamtaler på sit kontor. Altid med ham bag skrivebordet og mig siddende i den fine, gamle rokokostol, hvor han også satte alle dem, der helt frivilligt henvendte sig til ham i sjælesorg. Så mange ubehagelige og pinlige stunder har jeg haft i den stol med følelsen af at være lille, at jeg, samme dag min far døde mange år efter, satte mig demonstrativt bag hans skrivebord, mens jeg henviste præsten, der skulle foretage begravelsen, til pladsen på den anden side med en forklaring om, at nu var rollerne vendt, hvorfor hun nu måtte finde sig i at være ”den lille”.

Min fars bebrejdende ord og hans dybt rynkede pande vibrerer endnu i mit hoved og får mig til at krybe i et musehul og føle, at hele mit liv er mislykket: ”Nu må du til at tage dig sammen! Er det nu klogt? Hvad vil du, nu hvor du har ødelagt det for dig selv?” Ordene borede sig så dybt ind i mit livs svageste punkt, at jeg aldrig selv siden har kunnet foretage et valg, men altid har ladet andre vælge for mig.

Men nu ville min far altså tvangsindlægge mig til at tage ansvar for mit liv, selvom jeg stadig ikke fatter, hvorfor det absolut skal være en menneskelig pligt at vælge. Da han kunne se så trist ud, husker jeg, at jeg virkelig anstrengte mig for at finde på noget. Skønt jeg jo heller ikke anede mine levende råd, kom jeg en dag under en af disse gudstjenestelange seancer med et gudsgivent, hittepåsomt svar: ”Jeg vil være løjtnant

af reserven!” Jeg anede ikke, hvad det var for noget, men syntes, det lød fint for en, som allerede følte sig så meget i reserven. Så tog min far mig på ordet og begyndte at lege videre med tanken.

Med min holdning til havearbejde vidste han godt, at ”legesoldat” ikke var noget for mig, men han tænkte, at det måske netop derfor var lige præcis en ordentlig mavepuster, jeg havde brug for, hvis jeg skulle lære at bruge hovedet. Men da han gjorde mig opmærksom på, at løjtnant af reserven havde noget med militæret at gøre, tog det straks modet fra mig. For så ville jeg sikkert ende i Oksbøllejren, hvor min far selv underviste, og blive en af de fulde soldater, jeg havde set nok af på Havnekroen i Esbjerg. Eller en af dem, der flere gange om året blev udkommanderet til at besætte vores landsby, hvor vi bjergtagne drenge straks overgav os, når de under deres brungrønne camouflagenet beordrede os til at hente wienerbrød til dem oppe hos bageren, mod at vi fik lov til at sidde på deres kanoner og ”skyde” præstegården i sænk. Nej, jeg ville så langt væk fra alt det, der mindede om mit vestjyske Waterloo som muligt. Jeg ville til København. Derfor kom idéen om at blive garder pludselig til mig. Dels havde jeg højden til at kunne gemme mig under bjørneskindshuen, dels var jeg inspireret af, at den eneste garder, vi kendte deromkring, var min fars bedste ven, Ivar Hansen, som en dag havde besøgt os i sin farverige uniform. Hans mor sad i sognerådet og havde været den afgørende stemme for at ansætte min far, og siden malede jeg kulisser med ham, når han optrådte i ungdomsforeningens skuespil. Som den store inspirator han var for mig, holdt jeg mange år efter en tale om dette til hans begravelse foran ikke mindre end to statsministre.

Så min far bifaldt straks idéen, hvorefter jeg meldte mig til Livgarden i selveste Kongens København – helt frivilligt, vel at mærke. Hvor blev jeg dog latterliggjort for dette af mine senere mange venner blandt den tids militærnægtere, som var et begreb, der var totalt ukendt for os i Vestjylland. Men da jeg først skulle starte i trøjen til august det følgende år, valgte min far derfor også, at jeg forinden skulle på højskole, for at jeg kunne få udvidet min horisont lidt. ”Kun hvis det også bliver i København,” svarede jeg. Han havde i og for sig heller ikke noget imod tanken om at få mig så langt væk som muligt, tror jeg, og da han

gennem Hal Koch havde en særlig agtelse for Krogerup Højskole, blev det besluttet, at jeg om foråret skulle gå i dennes fodspor. Men da der stadig var et par måneder til højskolen, foretog min far endnu et valg for mig. ”Nu hvor du har valgt at gå ud af gymnasiet, må du jo lære, at man ikke kommer sovende gennem livet,” sagde han.

”Hvad?” tænkte jeg. Jeg havde da på intet tidspunkt selv ”valgt” at gå ud af gymnasiet. Det var da mine autoriteter, der valgte at smide mig ud. Men jeg lærte hurtigt, at det var det udtryk, min far brugte over for familiens pæne omgangskreds og præstekolleger, da det jo ellers kunne tolkes, som om præstens søn var for ubegavet til at gå den akademiske vej. Det lød i al fald mindre oprørende end ”præstens søn blev smidt ud af gymnasiet”, som lige siden har været mit favoritudtryk, netop fordi det implicit rummer mere oprør. Jo mere jeg hørte min familie putte glasur på i forsøget på at gøre mig pæn over for omgivelserne, desto mere begyndte jeg at blive bevidst om, at jeg faktisk var i gang med et oprør mod al den pænhed. Og det var jeg jo ikke ene om i disse år, hvor mine klassekammerater var nogle af de sidste, der valgte at gå med de dengang endnu klassebelastede studenterhuer efter eksamen. Endnu mere krænkende var min fars udtryk ”at komme sovende gennem livet” efter al den flid og tid, jeg havde brugt på at snyde og skrive af ude hos Marius sent om natten.

Nu sørgede min far så for at finde noget arbejde til mig inde i storbyen Varde.

Hvad han ikke lige havde tænkt over var, at i jobbet som natportier kunne jeg nu i hans befriende fravær sove uhindret dagen lang. Sentimental som jeg er, er jeg lidt ked af, at det gamle, klassiske Hotel Varde på torvet ikke længere eksisterer, da det var min første rigtige arbejdsplads. Jeg havde jo drømt om at komme ud og møde rigtige arbejdere og identificerede mig straks med mine kolleger, hvoraf de fleste boede på hotellet ligesom mig. Jeg tror ikke, jeg i de to måneder kom ud af hotellet en eneste gang, for i den intense verden indenfor eksisterede verden udenfor ikke.

Nætterne som natportier var selvfølgelig lange, men jeg udfyldte dem med at tegne eller sammen med tjenerne gå på besøg hos køkken- og

stuepigerne. Det seksuelle havde jeg stadig ikke fået styr på, for jeg husker, at jeg med mit portiernøglebundet barnagtigt gik med til at låse en jaloux tjener ind på et værelse, hvor en anden af tjenerne lå og bollede med en køkkenpige, så vi kunne overhælde dem begge med en stor spand iskoldt vand midt i akten. Der skulle jo være skik på tingene, havde jeg lært af min farmor, når byens unge mænd stod i mørket i haven og flirtede med vores tjenestepiger, og farmor så pludselig kunne finde på at tænde alle lysene og åbne vinduerne (og ungkarlen Magnus Iversen fra gården lige over for købmanden blev så forskrækket, at han knaldede hovedet ind i flagstangen under flugten og i stedet nøjedes med at gifte sig med købmandens ansatte pige, den mindre kønne Yrsa). Efter de lange nætter på hotellet elskede jeg, når min afløser, den gamle overportier, kom og spiste morgenmad med mig. Den bestod altid af et halvt stykke rugbrød lagt sammen med et halvt smurt rundstykke – begge med et tykt lag smør drysset over med groft salt. Det var jo næsten som at få lov til at nyde min barndoms oprørske, sprøde rundstykker – nu ikke blot om søndagen, men hver eneste dag – og var måske med til igen at antænde oprørets flamme i mig. I al fald begyndte jeg sammen med en af ungtjenerne og bartenderen, som var bøsse, langsomt at planlægge et mytteri mod hotellets direktør.

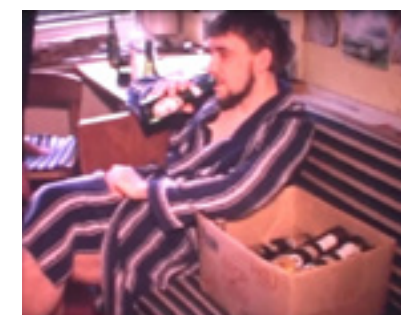
Bartenderen var den første åbent homoseksuelle, jeg nogensinde havde mødt i virkeligheden, og det var noget af det nye, som gjorde storbyen så spændende for mig. Åben bøsse var han vel ikke – vi talte aldrig om det – men han var så affekteret og feminin, at selv jeg med mine tykhovedede bondske fordomme godt kunne kende stereotypen fra tidens homofobi. Da han natten lang fortalte underholdende historier i baren, holdt vi af ham og var derfor vrede, da direktøren ville fyre ham, sandsynligvis fordi han netop var så gennemskuelig. Da han på trods af mine protester alligevel blev fyret, brød jeg og ungtjeneren ud i fuldt oprør over alle de andre undertrykkende forhold, vi indtil da havde lært at affinde os med, men nu pludselig kunne se også var urimelige.

Med den smule uddannelse jeg modsat de andre havde, opfattede direktøren mig som den intellektuelle (læs venstreorienterede) ringleder. Ordet venstreorienteret kendte jeg knap nok, og i gymnasiet havde

jeg mentalt og standsmæssigt været i den borgerlige blok. Så mit oprør var ikke noget, jeg på nogen måde havde lært. Jeg følte mig blot dybt indigneret over homodiskriminationen og følte ikke, at jeg passivt bare kunne lade stå til. Hvorom alting er, endte det med, at direktøren, H.C. Petersen, beholdt min medsammensvorne ungtjener, mens han fyrede mig. Jeg glemmer det aldrig. Der var mange trapper fra Hotel Varde ned til det brolagte torv, men som jeg husker det, gav direktøren mig så kraftigt et spark bagi, at jeg røg i en stor bue midt ud på torvepladsen, hvor jeg lå og ømmede mig kraftigt. Men især husker jeg, hvor forbavset jeg var over for første gang i to måneder at se dagens lys. Jo, i sandhed så jeg her lyset, for modsat udsmidningen i Esbjerg følte sparket i Varde ikke som et smerteligt nederlag, men som en eudaimonisk sejr. Lidt smerte i kroppen er værd at tage med for at opnå frihed i ånden, som jeg siden lærte at praktisere på landevejen.

Druk og dannelse

Men jeg skulle have mange flere af den slags chaplinske spark i de kommende ungdomsår, inden jeg, som han, lærte at "tage ansvar for mit liv". Den lykkelige identitet som vagabond er jo ikke en, man fødes ind i. Man kommer ikke sovende til den, for at bruge min fars udtryk. Den lange uddannelse fik jeg ikke mindst det næste sted, han havde valgt til mig, på Krogerup Højskole. Når jeg siden har gjort reklame for højskolerne i alle Danmarks aviser, skyldes det, at højskolen for mig blev et vendepunkt. Da Højskolernes Sekretariat engang bad mig om at uddybe dette på en reklamevideo til tv, tror jeg dog ikke, de brugte optagelsen, for jeg havde svært ved at huske og beskrive højskoleopholdet som andet end én lang drukstur. Hvordan kan disse to udsagn hænge sammen? Da jeg i 1996, 30 år efter mit eget ophold, blev inviteret med til Krogerups 50-års jubilæumsfest i kraft af nu at være en af skolens mere kendte gamle elever, fik jeg en lidt ældre, distingveret herre til bords under festmiddagen og spurgte, hvem han var. Han så forbløffet på mig og svarede: "Jamen jeg var da din forstander, dengang du gik her. Husker du mig virkelig ikke?" Det siger nok alt om min højskoleetid.

Jan Raagaard og Jørgen Michaelsen i morgenkåber til undervisningen, samt drukscener "Efter Stormen" fra vores værelse med boghandleren og Kafka-eksperten Rene Jacobsen, som døde 17. april 2019. Næsten alle mine drukkammerater blev siden forfattere, Jørgen udgav hele fem bøger med sin kunst.

Ikke desto mindre blomstrede jeg op her og skrev til mine gamle gymnasiekammerater, at jeg nu endelig havde fundet den skoleform, der var rigtig for mig. Ingen sort pædagogik, ingen lektier ... og "alle tager puder med i klassen, så de kan sove rusen ud fra natten før". Under de få årlige fester på statsskolen havde jeg altid ligget og kæmpet med mit slips, når jeg brækkede mig på drengetoiletet, men her festede man hele tiden og helt uden at gå med slips og brylcreme som til gymnasiefesterne. Jeg blev så præget af denne nye ånd, at jeg aldrig siden gik med slips og lige siden "har lært at bruge mit hoved" ved at skjule den indre forvirring med en hårpragt i naturlig, uklippet længde. Og gennem den tykke tåge af rus og frihedsrus trængte nogle budskaber fra lærerne alligevel gennem hårpragten ned til min ellers altid fraværende klæbehjerne. En af lærerne, der virkelig fik rusket op i mig, var Den Danske Filmskoles senere afholdte prorektor Niels Jensen. Med den humor og alvor, han formidlede historie og film, kunne han hensætte mig i en

dobbelt tilstand af lammelse og berigelse. Han havde en utrolig pædagogisk evne til at vække og inspirere, som fik mig til i mange år efter at dyrke avantgardekunsthistorie.

At højskolen, modsat gymnasiet, ”er for livet”, følte jeg også i faget historie. Jeg husker ikke meget fra gymnasiets terpelæsning i historie, som jeg siden i livet har kunnet gøre brug af, mens den levende, mundtlige fortælling trængte helt anderledes igennem til mig på højskolens sovepude. Gymnasiets søvndyssende ”deliske søforbund” og ”det 19. dynastis hittitterfred” er da noget, man netop ”kommer sovende til” på natbåde i Grækenland eller nattog i Egypten.

Jeg fik også et helt nyt, venstreorienteret og humanistisk livssyn gennem de hyppige fællesforedrag af digterne Thorkild Bjørnvig, Ole Wivel og Erik Knudsen, særligt sidstnævnte. Det er svært at sætte ord på, hvordan de påvirkede mig gennem ølrusen, og det var først i årene efter, at det gik op for mig, at de havde ændret mig. Ole Wivel, hvis sorte kat jeg fik med mig efter hans forstanderperiode på holdet før mig, fik jeg gennem årene perifer berøring med via hans svigersøn, Per Kofod, som senere udgav *Amerikanske billeder*. Engang fik jeg i stærkt beruset højskoleånd sagt tak til Wivel for at åbne mine øjne for Vietnamkrigen og dermed levere startskuddet til et engagement, der på afgørende vis kom til at ændre mit liv.

På højskolen havde jeg været alt for sky over for sådanne autoriteter til nogensinde at tale med dem. Men det betød meget for mig flere gange inden hans død at fortælle Erik Knudsen, hvordan det eneste – ud over tandbørsten – jeg havde haft med i bagagen alle de 220.000 kilometer, jeg blaffede ad Amerikas landeveje, var hans digtsamling *Blomsten og sværdet*. Den repræsenterede for mig ”ånden fra Krogerup” bedre end noget andet og satte også ord på mit begyndende dilemma. Skulle jeg fortsætte med blot at nyde livet og vandre mine egne veje i naturen eller gå aktivt ind og deltage i kampen mod verdens uretfærdigheder, som var så magtpåliggende for Erik Knudsen? Digtet ”Credo” fra hans første digtsamling inspirerede mig så stærkt, at jeg oversatte det til engelsk og målbevidst gik rundt og fotograferede billeder til at illustrere det med i min hjemmelavede bog, som jeg bar rundt og viste alle chauffører, der

samlede mig op. Det fik dem i reglen til at give mig et par dollar til lidt mad og film, så på den måde vekslede jeg Erik Knudsens åndelige føde til fysisk føde. Og det er i sandhed, hvad ”skolen for livet” drejer sig om, skulle jeg mene.

Tidligt på højskoleopholdet blev jeg forført på køkkenpigernes badeværelsesgulv af Lotte, som havde meldt sig til køkkentjeneste på mit forårshold efter selv at have været elev om efteråret. Jeg siger udtrykkeligt ”forført”, for som præstesøn havde mit seksualliv hidtil været så undertrykt, at selvom jeg hyppigt havde overnattet sammen med min gymnasiekæreste Ingrid helt til klokken fire om morgenen, hvor min eller hendes far bankede på for at meddele, at det nu var tid at cykle de fem kilometer hjem, havde ingen af os nogensinde så meget som tænkt på at tage undertøjet af i sengen.

Sjovt nok var jeg faldet for Ingrid, fordi jeg syntes, hun var ualmindelig vovet ved at optræde i en badedragt på scenen i det lokale amatørskuespil. Men storbypigens Lotte var anderledes kontant og viste ingen respekt for mine bagstræberiske puritanske værdier. Hun havde tilmed forberedt overfaldet på mig ved at iføre sig et eller andet velduftende, som hun fortalte, man brugte i finere storbykredse og kaldte Ortho-Gynol. At vi havnede på det kolde badeværelsesgulv under en af Krogerups fester, skyldtes, at hun havde dannet komplot med sin samboende køkkenpige, Hilda, som havde forført min første værelseskammerat, direktørsønnen Mogens. Som de yngste på skolen – og vist de eneste mandlige ”jomfruer” – var vi begge frygtelig kejtede og nervøse under dette fællesangreb. Næste dag luskede vi skamfulde langs murene ned til barberen i Humlebæk for at købe kondomer, hvis vi igen skulle blive udsat for et dobbeltangreb. Vi var nemlig ikke så uvidende, at vi ikke vidste, at man i så fald burde beskytte sig. Kondomer solgtes dengang kun i den slags mandehørmende barbersaloner, hvor det værste var at løbe spidsrod mellem de ventende kunder med alle deres traumatiserende sjofle tilråb. Hvor nervøs og genert jeg må have været, har jeg livet igennem fået bekræftet af det lille gib, det stadig giver i mig, når jeg kører forbi den barberbutik i Humlebæk, hvor jeg købte mit livs første og sidste kondom.

Mine småfilmoftagelser af Lotte til fest på mit værelse og ved arbejdet i køkkenet. Ved siden min drukven Ole Andersen, som jeg fortsatte med at gå på vilde drukture med længe efter højskolen. Men også han blev siden forfatter. Jeg har foreløbig fire af hans sydslesvigske romaner stående i min reol.

Men over for Lottes fortsatte angreb ville en regnfrakke have været langt mere bevendt, idet hun udløste eksplosioner af vandfald under sine orgasmer. Jeg glemmer ikke chokket første gang, om jeg i min klodsethed mon havde gjort et eller andet forkert og var kommet til at prikke hul i nogle indre organer. Problemet kom snarere senere i livet, da jeg i mange år derefter troede, at det var gået ned ad bakke for mig seksuelt, fordi jeg aldrig igen var i stand til at udløse sådanne vårflomme hos andre kvinder.

Langt værre end chokket var skammen, jeg følte, da Lotte fortalte mig, at hun havde haft et seksuelt forhold til en fyr før mig. Det var næsten ikke til at komme sig over, og jeg tænkte på, hvordan jeg mon skulle forholde mig til ham, hvis jeg nogensinde mødte ham. Ville jeg slå ham ned, eller magtede jeg roligt at se ham i øjnene? Lotte var med på alt det nymodens og var en af de første til at få de nye, frigørende p-piller, da de blev lovliggjort samme sommer. Derefter var der intet at bekymre sig om for vores heldige generation, der også var den første til at kunne få Viagra og lykkepiller, da potensen og det gode humør senere i livet begyndte at dale.

Jeg var også fascineret over, at Lotte var af en gammel taterfamilie og altså sigøjner – eller roma, som det hedder i dag – hvorfor jeg forbandt hendes sprudlende og forførende udadvendthed og smukke ydre med de omvandrende, syngende sigøjnere, jeg kendte fra film og myter. På højskolen blev hun kendt for sine evner som tankelæser, når hun slog

over i en slags trance og ufrivilligt begyndte at genfortælle alt det, folk omkring hende lige i øjeblikket tænkte. Selvom det kunne være yderst pinligt, var hun ikke i stand til at standse talestrømmen. Det gav mig igen mindreværdsfølelse, da den eneste, hun tilsyneladende ikke kunne udblæse alle de inderste tanker på, var mig, hvorfor jeg følte, at jeg nok var helt tanketom – eller tankeløs, som min far plejede at sige. Omvendt var det måske derfor mig af alle, der scorede Lotte, fordi hun følte sig udfordret ved ikke at have mig i sin magt – og på sin vis aldrig helt fik magten over mig, skønt det i lang tid så sådan ud. For hun havde nok af bejlere på højskolen. Måske lykkedes det også, fordi jeg i nattens mulm og mørke stjal blomster på kirkegården, der lå mellem højskolen og kunstmuseet Louisiana og ”friede” til hende. Der skulle gå 52 år, inden jeg under en gudstjeneste i Humlebæk kirke bekendte mine synder over for den daværende præst – og fik tilgivelse!

Inspiratoren Thorkild

Som håbløst umoden var jeg som nævnt blevet sat på værelse med en endnu mere umoden direktørsøn på samme alder, da vi begge var de yngste elever. Det var jo ikke gensidigt intellektuelt befrugtende, men da den otte år ældre Thorkild en måned efter de andres ankomst kom blaffende til skolen og fik eneværelse, lykkedes det mig på en eller anden måde at komme under hans vingefang. Thorkild var som en lærerester på jagt efter en elev. Han var tømrer og tømrersøn fra Viborg, men udvandrede tidligt fra den borgerlige spændetroje. Og han fortalte hyppigt om, hvordan han en dag i utilfredshed forlod sin fars tømrerværksted med en bylt på nakken og barfodet vandrede ud i verden med et ”farvel far, vi ses”. Selv på højskolen gik han i reglen barfodet rundt med enorme, målfaste skridt og et fast, fremadrettet blik – alt sammen stik modsat min egen tendens til at komme krybende langs væggene som en stor undskyldning for mig selv.

Han havde en stor psykologisk indlevelsessevne og evne til at læse og beskrive folk, og jeg tror nok, at det, der fik ham til at falde for mig, var at se mig under måltiderne ved de lange borde i spisestuen: ”Jacob,

Fra min smalfilm: Thorkild i altid ivrig debat med lærerne, og som jeg elskede ham; rygende sin pipe på værelset foran druktruget med ølflaskerne mellem vores senge, mens han fortalte historier natten lang.

hvorfor tager du kun af de retter eller det pålæg, der står lige foran dig i stedet for som alle os andre at bede folk i den anden ende om at række det, vi ønsker os?" Dermed ramte han lige lukt ned i kombinationen af mit sorte hul af mindreværds kompleks og min manglende evne til at kunne vælge. Jeg var jo for længst blevet vant til at være tilfreds med det, jeg "fik serveret", og dermed undgå den skræmmende tanke om at forulempe en hel række mennesker, som tilmed var ældre og bedre uddannet end mig. Men da Thorkild også for disse unge var en erfaren og især mere underholdende, mystisk antiautoritet, kom det til at betyde utrolig meget for (gen)opbyggelsen af min selv værdsfølelse, at netop han tog mig til sig. Når man ikke selv er noget, må man jo gemme sig under lånte fjer. Hurtigt blev vores værelse skolens samlingssted, hvor eleverne aften efter aften sad fascinerede og lyttede til Thorkilds beretninger om hestenes drikkebrug, som vi havde slæbt ind fra staldene til at sætte ølflaskerne på.

Disse seancer, hvor han pludselig i fuldskab greb en kniv og flåede mit hjemmemalede Jackson Pollock-inspirerede loft ned, dokumenterede jeg på smalfilm (de kan ses på YouTube), men bedst var de lange nætter, når Arne Skovhus havde sparket døren op og jaget publikum i seng, og Thorkild fortsatte sine fortællinger alene for mig. Blandt de mange ting, han var grebet af, var haikudigte og zenbuddhisme, som han kunne recitere og med knyttet næve beskrive med en sådan indlevelse, at jeg i mange år på landevejene i Amerika følte mig helt naturligt

hjemme blandt buddhister. Thorkild lærte mig, at man kun rejste rigtigt, hvis man intet tog med sig, end ikke en sovepose.

Han havde sovet på strande i Spanien og i junglen i Indien, lang tid før unge danskere begyndte at rejse ud som rygsæksrejsende med alt muligt grej. Han kunne uden hævninger vade ind hos alle og straks blive accepteret, og uden nogensinde at bede om noget lod han folk føle glæden ved at beværte ham. Af ham lærte jeg mit princip om, at man altid skal tage imod, hvad folk giver én. I det kristne Amerika levede jeg hans filosofi ud ved altid at bære dette citat fra Lukasevangeliets kapitel 9, vers 3, med i de billedbøger, jeg lavede: "Tag ikke noget med jer på rejsen, hverken stav eller taske eller brød eller penge, heller ikke to kjortler hver. Når I kommer ind i et hus, så bliv boende dér, og rejs videre derfra. Men vil de ikke tage imod jer, så forlad den by og ryst støvet af jeres fødder som et vidnesbyrd imod dem."

Men som det kan ses, forrådte jeg mig mod både Jesus og Thorkild ved netop at slæbe rundt på deres visdom i en tyngende taske. Thorkild lærte mig også på pinligste vis, at man ikke kan skyde hurtige genveje i livet ved at lyve sig frem. Da han en nat fortalte så levende, at det hele sejlede for mig, hvor hårdt det havde været at brække sig under arbejdet i stormvejr på en fiskekutter på Vesterhavet, spurgte han pludselig: "Jacob, kan du forestille dig det? Har du nogensinde været på en fiskekutter?" Jeg var så flov over, at jeg heller ikke havde prøvet dette i mit korte, fattige liv, at jeg straks svarede: "Ja, selvfølgelig har jeg da det!" Jeg tillod mig lige at skære et hjørne her, idet jeg under arbejdet med at banke salt af fisk da sandelig af og til havde stået nede i fiskekutterne i Esbjerg. Men Thorkild kunne med sin menneskekløgt straks se, at jeg løj. "Jacob, du har da aldrig været ude at fiske. Se mig i øjnene." Flovheden over at blive grebet i en sådan nødløgn af min store læremester har siddet i mig lige siden og hyppigt bremsset mig i at komme for langt ud på havets vilde vover som foredragsholder, hvor man jo for underholdningens skyld let kan glemme at spænde tovværket om livet. Men først og fremmest lærte snakken med Thorkild mig, hvor vigtigt det er at være en ærlig vagabond, fordi mennesker ikke åbner deres hjerter for én, hvis de fornemmer, at man er styret af uærlige hensigter. Som Bob Dylan – som vi

på højskolen var begyndt at lytte til – sang: ”To be an outlaw you have to be completely honest.”

Men at ærlighed har sine begrænsninger, er Thorkild også et eksempel på. Vi jyder var grundigt trætte af, at mange af københavnernes tog hjem i weekenden og efterlod os i ensomhed på den tomme højskole i Humlebæk. Til gengæld var det så festbasserne, der var tilbage, og så blev der drukket. I den lange påske gik det helt galt i påskebryg, som en nat var sluppet op. Thorkild var plakatfuld og råbte til mig: ”Jacob, kom

Den storsnakkende Thorkild – eller Niels T. Holm, som han brugte i Amerika – står forlegen uden et ord og forsøger at få mig til at forstå, hvorfor han ikke må tale med mig, efter at vi ikke har set hinanden i fem år.

Den altid barfodede Thorkild og O'Neill var på besøg hos mig i Danmark i 2003 og igen i 2005. Ved hans død i 2007 lavede jeg sammen med hans søn Silas et tv-program om hans store betydning for Silas og for mig – og mit eget faderbillede. For da han efter Berlinturen i 1966 blaffede med mig hjem for at møde mine forældre, brød han sig ikke meget om min far og omvendt – konkurrerende faderfigurer, som de jo var for mig på det tidspunkt. Jeg var irriteret over, at han følte sig tiltrukket af min mors ”følsomme, indlevende sind”, som jo elskede vagabonder som ham. Derfor inspirerede han mig nok en del til mit faderoprør to år senere.

med, så henter vi da bare noget oppe på Wiibroe.” Jeg vidste, at han som sædvanlig ingen penge havde, og anede ikke, hvad han havde tænkt sig. Alligevel vandrede jeg som hans tro følgesvend ned til Kystvejen, hvor han gav sig til at blaffe uden synderligt held og derfor trådte ud midt på kørebanen og tvang en bil til at standse. Sådan tog han mig ud på min første blaffetur nogensinde.

Da vi i den nærmest kaprede bil kom op til Helsingør, fandt vi frem til det påskelukkede Wiibroes Bryggeri, og ved at hoppe op på ryggen af hinanden fik vi kravlet over en to meter høj jernlåge. Inde på bryggeriet lykkedes det os i en bygning på fjerde sal at finde en hel kasse med påskebryg, som vi, guderne ved hvordan, fik over den høje jernport. Det kan i al fald kun have været guddommelig indgriben, for det var en af den tids tunge trækasser med 50 ølflasker, som siden blev afskaffet, fordi de var for tunge for almindelige bryggeriarbejdere og i stedet blev brugt som møblement for 68-generationen. Til hjemturen fik Thorkild tilkaldt en taxa, som han enten må have givet et par øl for at køre os hjem til Humlebæk eller fået mig til at betale for. Jeg husker det ikke, da jeg selv var både plakatfuld og omtumlet. Wiibroe, jeg kommer en dag og betaler for mine synder! Thorkild retfærdiggjorde vores desperate forsøg på at redde påsken i land i Krogerups antikapitalistiske ånd: ”Med alle de penge, Wiibroe har tjent på vores højskoleophold, skylder de os da mindst en gratis kasse.”

Da opholdet sluttede med en stor tur til Berlin, var jeg ked af, at Thorkild ikke havde råd til at tage med. Så da jeg efter den sidste aftens fest stod med tømmermænd inde på Hovedbanegården og ikke kunne komme med, fordi jeg havde glemt både pas og papirer oppe i Humlebæk, tog jeg straks tilbage til Thorkild for at prøve at overtale ham til at blaffe med mig til Berlin. Jeg ved ikke, om han gjorde det for en sidste gang at imponere mig, men med sin smittende vagabondcharme lykkedes det ham at få os begge næsten gratis med som eneste passagerer på et fly med mellemlanding i Hamburg – hvorved vi kom til Berlin næsten lige så hurtigt som de andre. Da der ikke var bestilt plads til ham på hotellet med vinduer direkte ud mod muren ved Checkpoint Charlie, endte han med i en uge at dele dobbeltseng med mig og Lotte.

I et land uden byplanlægning husker jeg, hvordan Kress' fornemme art deco-bygninger begyndte at stå som tomme symboler på en stolt fortid i øde, kriminalitetshærgede gader i indre by, mens al forretningsliv var flyttet til "malls" i forstæderne, hvortil bystyret gjorde alt for at nedlægge buslinjer, så de sorte ikke kunne handle der.

Efter at Thorkild smaskforelsket i en brandert på højskolen havde truet med at slå mig ihjel for at få fat i hende, var jeg lidt forbeholden over at have ham boende på værelset. Men i det delte Berlin gik det dog fint med en billig kasse øl som en mur mellem os i sengen.

Ingen har som Thorkild været med til at føre mig ud på livets spændende vildveje, og selv dér krydsede vores veje. En vinter blaffede jeg hele vejen over Canada ned til San Francisco på vej mod Latinamerika, blandt andet for at besøge ham i det zenkloster, han nu hørte til. Her fik jeg at vide, at han var flyttet til deres langt mere isolerede meditationscenter, Tassajara Hot Springs, langt ude i Californiens smukke bjerge. Da jeg nåede dertil, viste det sig, at jeg måtte gå de sidste 25 kilometer ad bjerg-stier, da biler ikke kunne køre hele vejen. Da det var blevet sent, tænkte jeg, at Thorkild nok skulle kunne ordne en overnatning for mig, men da han blev kaldt ud, stod han fuldstændig tavs og fortvivlet og prøvede uden et ord at signalere til mig, at jeg var kommet midt i meditationsugen, hvor ingen måtte tale eller have gæster. Der var ikke andet at gøre end at gå de 25 kilometer tilbage – nu i bælgravende mørke på farlige bjergkamme og stier. Heldigvis fandt jeg en guldgraver, som inviterede mig til at dele sit tæppe ved ildstedet, og på den måde endte jeg

– ligesom min store læremester – med at sove udendørs (og faktisk den eneste nat i alle mine vagabondår).

Det hører med til eventyret om Thorkild, at han kort efter blev gift med en af de rigeste amerikanske kvinder, Margret Kress, en arving til Kress-familien, hvis butikker i smukke art deco-bygninger i 100 år dominerede hver eneste hovedgade i storbyerne og dannede grundlaget for den velgørende Kress Foundation, der har finansieret talrige museer med europæisk kunst. Men Kress diskriminerede mod sorte, hvorfor der under borgerretskampen var talrige *sit-ins* ved Kress' "lunch counters" (den tids McDonald's). Thorkild personificerede om nogen den amerikanske drøm om at ankomme ludfattig og arbejde sig op fra "rags to riches". Han fortalte, at da han første gang kom barfodet til Maggies kæmpeøjelighed på 5th Avenue i New York, klos op ad Jacqueline Kennedys, nægtede dørvagterne ham adgang og henviste ham til serviceelevatoren.

Men da jeg i 1975 blaffede op fra San Francisco og boede hos Thorkild i Sausalito, sad han trist og forladt af Maggie i et af deres engang så mange huse. I de år var Kress-kæden under pres af butikskæder i forstæderne (som bedre kunne diskriminere mod fattige sorte uden bil), og aktierne raslede ned. Så frem for at meditere måtte Maggie til at tage vare på forretningerne, sagde han, og hun arbejdede siden for Getty-museet og kuraterede udstillinger på Metropolitan Museum of Art. Så nu sad han alene i deres kæmpevilla og stirrede mediterende ind i de tomme, hvide vægge. Maggie var i øvrigt en personlig ven af Dalai Lama og forblev buddhist til sin død i 2007.

Siden giftede Thorkild sig med den kloge kvinde O'Neill Louchard, som stadig sender mig den nye venstrefløjs artikler, og inden Thorkild døde af kræft på sin 66-års fødselsdag – kun tre måneder efter Maggies død – besøgte de mig flere gange sammen i Danmark, hvor jeg til et af mine lysbilledshows introducerede ham som "manden, der startede det hele for mig". Med sin forførende tro på, at jeg kunne blive til et eller andet ved at vandre ud på livets vildveje, var Thorkild en stor inspirator og hører uden tvivl til blandt mit livs vigtigste frelsende engle.

Ofte gik der mange år, inden jeg rigtig opdagede de mange måder, Thorkild kom til at styre/forstyrre mit liv på. Som zenbuddhist var han begejstret for buddhisten Allen Ginsberg og beatgenerationen, han havde startet, som lagde grobunden for hippiebevægelsen og min generations modkultur. Nat efter nat sad han begejstret og læste højt for mig af Ginsbergs skelsættende "Howl", som også Erik Knudsen var begejstret for. Jeg forstod vist ikke meget af det lange, underlige digt, men et eller andet sivede ind, for i USA var det, som om Ginsberg overtog Thorkilds autoritetsrolle for mig som aktivistven. Ingen har jeg demonstreret med mod Vietnamkrigen og fotograferet så hyppigt blive arresteret i

så mange byer som ham. Så da vi siden i mange år var naboer på The Lower East Side, spurgte jeg ham, om han ikke ville have min medpassager, digteren Pia Tafdrup, boende, da hun selv var inspireret af "Howl". Jeg har stadig Allens negative svar, men Pia mødte dog alligevel manden, hvis digte jeg stadigvæk selv kun kender fra Thorkilds oplæsning af de uforglemmelige og for min generation så skelsættende ord: "I saw the best minds of my generation destroyed by madness, starving hysterical naked, dragging themselves through the negro streets at dawn looking for an early fix, angelheaded hipsters ..."